

УДК 378.22:811.111:[316.647,5]

М. О. ШИЛОВСЬКА

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Полтава

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТРУКТУРІ СПЕЦІАЛЬНОГО АКАДЕМІЧНОГО КУРСУ «ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ»

У статті розкривається зміст соціокультурної толерантності, а також методичні прийоми її формування в структурі спеціального академічного курсу «Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов». Підкреслюється, що комунікативні технології значно сприяють даній меті.

Ключові слова: культурний асимілятор, методика критичного інциденту, соціокультурна компетенція, толерантність, тренінг.

Постановка проблеми. Приєднання до Болонського процесу сприяло активній участі України у формуванні європейського простору вищої освіти та поширенню її стандартів. Таким чином, сьогодення вимагає від фахівців не лише належної мовної підготовки й знань культури інших країн, а й формування їх соціокультурної компетенції, яка передбачає знання культури інших країн, зокрема суспільних норм, достатніх соціокультурних знань та національних усвідомлень. Однак, відмічаємо, що принципова перебудова професійної педагогічної освіти характеризується і наявністю протиріч: утвердження полікультурності як реалії сучасного українського суспільства та відсутність цілісної концепції і системи виховання толерантної особистості; недостатня спрямованість на формування об'єктивно існуючого культурно різноманітного соціуму та відповідно сформована соціокультурна компетенція як запорука успішного міжкультурного спілкування; потреба у спеціалістах-педагогах, які б могли пропагувати і втілювати в життя норми толерантності та відсутність цілісної навчально-методичної бази щодо забезпечення цих процесів та втілення їх в систему підготовки таких фахівців.

За словами С. Дрожжиної, процес формування особистості майбутнього педагога являє собою планомірний вплив на розумовий і фізичний розвиток особистості, формування її моральних якостей. Цьому якнайкраще сприяє полікультурне виховання, яке фокусується на таких принципах: єдність національного і загальнолюдського, культуровідповідність виховання, активність, збереження і розвиток мовного різноманіття, демократизація, гуманізація, безперервність і послідовність, єдність навчання і виховання, диференційність та індивідуальність виховного процесу, гармонізація родинного і суспільного виховання [1, с.245].

Принципова перебудова професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, потреба у формуванні толерантної особистості зумовлює перегляд системи професійної підготовки фахівців у вищій школі.

Аналіз досліджень і публікацій. Підґрунтям вивчення проблеми толерантності є ідеї та праці Л. Виготського, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, М. Лютера, Д. Дідро, М. Монтеня та ін. Проблеми виховання толерантності та соціокультурної неупередженості знаходяться у полі зору європейських співтовариств. В українській педагогіці означені феномени досліджують Л. Головата, О. Грива, В. Золотухін, Н. Круглова, В. Хомяков. Зокрема, В. Пазенок підкреслює, що принцип толерантності є філософсько-етичною вимогою і набуває загально-методичного значення [6, с.52]. На думку Н. Некрасової, саме толерантне ставлення до різних точок зору, перегляд категоріальних оцінок незвичного і звичайного має стати базисною оцінкою і запорукою вирішення основних суперечностей у педагогіці [5, с.30].

Таким чином, проблема виховання соціокультурної толерантності є актуальною, однак потребує подальшого вивчення, оскільки проблеми вибору педагогічних форм, методів та технологій формування толерантної особистості залишаються нерозв'язаними.

Формулювання цілей статті. Визначити й обґрунтувати оптимальні форми і методи роботи, які забезпечують ефективність виховання соціокультурної толерантності майбутніх учителів іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Відзначаємо різноманітність підходів до розуміння феномену «толерантність», що пояснюється значним інтересом до даного явища з боку філософії, психології, педагогіки. Ми розглядаємо толерантність у межах трикутника основних атрибутів особистості – відповідальності, свободи і творчості, що детермінують її внутрішній світ і визначають стратегію поведінки. На думку Ю. В. Тодорцевої, толерантність є характерною рисою лише тієї особистості, яка відкрита до сприйняття інших культур, здатна поважати багатогранність людської думки та цінностей, запобігати конфліктам або розв'язувати їх ненасильницькими методами [9, с.42].

На реалізацію означених завдань спрямований спеціальний інтегрований академічний курс «Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов», який пропонує студентам більш глибоко вивчити дану проблему і розроблений з урахуванням нового підходу до вивчення іноземних мов – навчання іншомовного спілкування в контексті діалогу культур. Ця мета реалізується в умовах постійної аккультурації, що означає пізнання, засвоєння та використання фактів, норм та цінностей іншої національної культури як у процесі вивчення іноземної мови, так і безпосередньо у професійній діяльності.

Мета курсу полягає у формуванні соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов, формуванні уявлення про національні особливості країн, мови яких вивчаються, й умінь застосовувати ці знання в безпосередній науковій та практичній діяльності, вихованні соціокультурної толерантності як запоруки успішного міжкультурного спілкування.

Для метою досягнення означеної мети ми передбачаємо у структурі спеціального академічного курсу вивчення таких тем:

- 1) теоретичні основи теорії міжкультурної комунікації, її форм, учасників та видів, базових механізмів та інструментів;
- 2) основи адаптації до іншомовного середовища; способів оптимізації міжкультурного спілкування;
- 3) можливості реалізації особистісної та національної ідентичності в ситуаціях міжкультурного спілкування;
- 4) виховання громадянських переконань, що сприятиме утвердженню України на теренах міжнародного освітнього простору.

При виборі *форм і методів* роботи, які б сприяли формуванню соціокультурної толерантності, ми виходили з того, що, за твердженням Ю. Тодорцевої, у процесі професійної підготовки майбутні вчителі повинні бути включеними в особливі педагогічні умови, які б сприяли їх інтенсивній гуманізації [9]. Для розвитку соціокультурних навичок і вмінь, окрім дискусій, групової роботи, рольових ігор, “мозкової атаки”, самостійної роботи з літературними та іншими джерелами інформації, підготовки доповідей та рефератів, ефективними є такі комунікативні технології:

- 1) технологія критичних інцидентів;
- 2) технологія “культурний асимілятор”;
- 3) культурно-орієнтований тренінг.

Розглянемо окреслені технології докладніше.

Загальна мета технології *критичних інцидентів* полягає в наданні студентам

можливості ознайомитися з прикладами виникнення заплутаних проблем або конфліктних ситуацій, з якими вони можуть зустрітися в процесі інтеракції з іншопольтурними комунікантами, або в процесі адаптації до іншої культури. У процесі застосування технології респондентам пропонують пригадати події, в яких відбулося щось, що різко – позитивно чи негативно – змінило їхню думку про представників іншої культури. Подальшим кроком є створення конкретних епізодів, учасниками яких є персонажі з конкретними іменами та прізвищами. Для кожного персонажа добирають запитання, емоційні та когнітивні реакції, альтернативні пояснення. У випадку підготовки асимілятора для підготовки представників культури А до міжкультурної взаємодії з представниками культури Б необхідним є підбір трьох інтерпретацій поведінки персонажів: 1) вірогідна з точки зору представників культури А; 2) вірогідна з точки зору представників культури Б; 3) рідко використовувана в обох культурах.

Відповіді, характерні для представників культури Б вважаються правильними. У випадку вибору неправильної відповіді студент знову повертається до ситуації і вибирає інше пояснення поведінки персонажів. У випадку правильної відповіді детально описуються особливості культури, якими вони керувалися у процесі вибору [8].

Технологія “культурний асимілятор” є методом когнітивного орієнтування і має на меті надати індивіду у стислий термін якомога більше інформації про розбіжності між двома культурами та навчити його бачити певні ситуації з точки зору членів чужої групи. Завдання культурного асимілятора полягають в: 1) освоєнні ізоморфних атрибутів, тобто способів інтерпретації поведінки людей представниками інших культур; 2) переживанні своїх емоційних реакцій в обставинах міжетнічної взаємодії та їх коригування; 3) формуванні установок та толерантній взаємодії в іншопольтурному середовищі. Культурні асимілятори являють собою описи ситуацій, де розігрується взаємодія двох персонажів-представників різних культур, які супроводжуються чотирма інтерпретаціями – реакціями на поведінку персонажів, що її пояснюють. У процесі моделювання навчальних ситуацій перевага надається таким комунікативним контекстам, які є типовими чи стереотипними, а також таким, які містять відмінності в рольових очікуваннях, звичаях, особливостях вербальної та невербальної поведінки тощо. Особлива увага приділяється орієнтації культури на колективізм чи індивідуалізм.

І. Ляшенко об'єднує проблеми, з якими мають справу індивіди в ситуаціях міжкультурної взаємодії, у три основні групи:

1) інтенсивні емоційні реакції (тривожність, нездійснені очікування, відчуття недостатності емоційної підтримки з боку місцевих жителів, невизначеність стосунків з ними, боротьба з власними упередженнями та етноцентризмом);

2) сфера знань, важливих для розуміння міжкультурних відмінностей (соціальні установки на працю і власність; просторово-часова організація спілкування; ставлення до іноземних мов; рольові структури; індивідуалізм-колективізм; ритуали і марновірства; ієрархічні структури, класові та статусні; особисті та соціальні цінності);

3) когнітивні психологічні процеси та явища, що лежать в основі міжгрупових відмінностей (категоризація, диференціація, етноцентризм, атрибуція, стиль здобуття знань) [4, с.156].

Важливим елементом практичної роботи з вирішення проблеми непорозуміння у міжкультурній комунікації є *тренінгові програми*. Упродовж ХХ століття тренінг як засіб адаптації людини до професійної діяльності отримав широке визнання у різних сферах людської діяльності. Саме поняття “тренінг” тлумачиться по-різному. Зокрема, Ю. Ємельянов розглядає тренінг як групу методів, спрямованих на розви-

ток здібностей до навчання та оволодіння будь-яким складним видом діяльності [2, с.10]. В. Кан-Калик визначає тренінг як інтенсивне навчання з практичною спрямованістю [3]. На думку А. Ситникова, поняття "тренінг" може бути визначене як засіб перепрограмування моделі управління поведінкою та діяльністю, що вже існує в людині [7, с.24].

Вирізняють чотири основні види тренінгових технологій: інформаційну підготовку, діяльність симуляції (імітаційну), вправи для практичного виконання завдань і груподинамічні вправи. Також серед варіантів тренінгових технологій можна виділити тренінги рефлексивності, професійно-поведінковий тренінг та тренінги професійно-мовної сенситивності [10, с.58].

У нашому дослідженні ми використовуємо *культурно орієнтований тренінг*, який ми визначаємо як засіб впливу на особистість майбутніх учителів, що орієнтується на застосування активних методів групової педагогічної діяльності і має на меті формування навичок конструктивної міжкультурної взаємодії.

Метою культурно орієнтованих тренінгів є формування у студентів знань, умінь та навичок організації різних видів педагогічної діяльності, відпрацювання партнерських умінь у ситуаціях навчальної взаємодії та виховання особистісного ставлення до складових майстерності педагога. Такі тренінги сприяють також збільшенню вірогідності успішної адаптації майбутніх учителів до комунікативних вимог нової культури, а також переорієнтації сприйняття комунікативної ситуації людиною, що змінює своє оточення, підготовці її до можливих розбіжностей культурного порядку з метою забезпечення новими необхідними навичками для функціонування в іншомовному середовищі.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, реалізація означених комунікативних технологій забезпечує повноцінне формування соціокультурної толерантності як професійно важливої якості майбутніх учителів іноземних мов. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в удосконаленні методики формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов.

Список використаної літератури

1. Дрожжина С. В. *Мультикультуралізм як концептуальна модель та праксеологія розуміння сучасного українського соціуму: монографія* / С. В. Дрожжина. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – 210 с.
2. Емельянов Ю. Н. *Активное социально-психологическое обучение* / Ю. Н. Емельянов. – Л., 1985. – 342 с.
3. Кан-Калик В. А. *Тренинг профессионально-педагогического общения : метод. рекомендации* / В. А. Кан-Калик. – М. : Мол. гвардия, 1990. – 96 с.
4. Ляшенко І. *Апробація соціокультурного компонента спеціального курсу підготовки майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм* / І. Ляшенко // Вісник Львів. ун-ту. – Серія педагогічна. – 2008. – Вип. 24. – С. 152–159.
5. Некрасова Н. В. *Проблеми культурології образования* / Н. В. Некрасова // *Профессиональное образование*. – 2003. – № 10. – С. 30.
6. Пазенок В. С. *Філософія і право* / В. С. Пазенок // *Проблеми філософії права*. – Т. 1. – К. : Рута, 2003. – С. 52–55.
7. Ситников А. П. *Акмеологический тренинг. Теория. Методика. Психотехнологии* / А. П. Ситников. – М., 1996. – 56 с.
8. Стефаненко Т. Г. *Етнопсихология: учеб. для студ. вузов, обучающихся по направлению подготовки и спец. «Психология»* / Т. Г. Стефаненко. – М., 2003.
9. Тодорцева Ю. В. *Щодо питань про сутність педагогіки толерантності і досвіду її впровадження у вищій школі* / Ю. В. Тодорцева // *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ : Науковий журнал*. – Одеса, 2002. – № 3. – С. 56–63.
10. Korhonen K. E. *Intercultural Competence as Part of Professional Qualifications. A Training Experiment with Bachelor of Engineering Students* / K. E. Korhonen. – Jyväskylä : University of Jyväskylä, 2002. – 226 p.

М. А. Шиловская

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленка, Полтава

ВОСПИТАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ В СТРУКТУРЕ СПЕЦИАЛЬНОГО АКАДЕМИЧЕСКОГО КУРСА «ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ»

В статье раскрывается содержание социокультурной толерантности, а также методические приемы ее формирования в структуре специального академического курса «Формирование социокультурной компетенции будущих учителей иностранных языков». Подчеркивается, что коммуникативные технологии значительно способствуют данной цели.

Ключевые слова: культурный ассимилятор, методика критического инцидента, социокультурная компетенция, толерантность, тренинг.

М. О. Shylovska

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, Ukraine

UPBRINGING OF TOLERANCE IN THE STRUCTURE OF THE SPECIAL ACADEMIC COURSE "FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGES WOULD-BE TEACHERS"

The article revealed the content of tolerance as well as instructional techniques of tolerance formation in the structure of the special academic course "Formation of Socio-Cultural Competence of Foreign Languages Would-be Teachers". It is underlined that communicative techniques greatly promote this goal.

Key words: cultural assimilator, technique of critical incident, socio-cultural competence, tolerance, training.